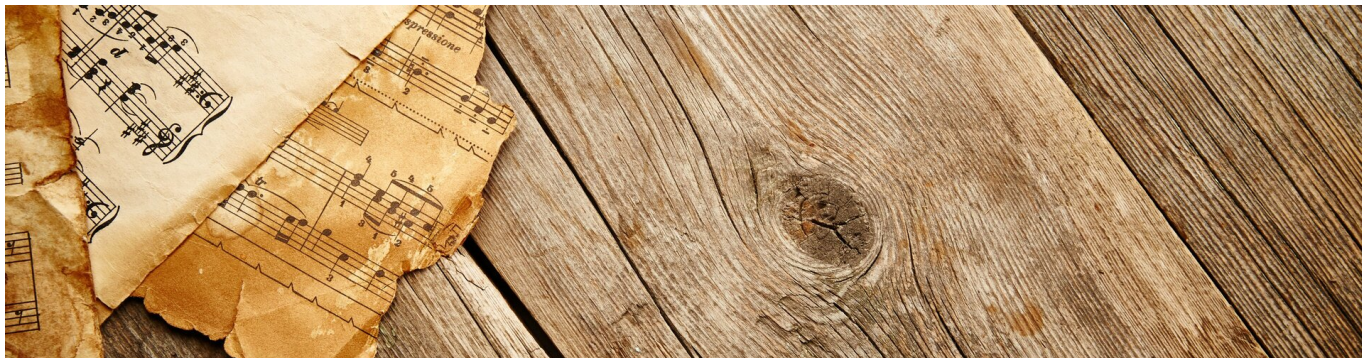

Klasyczna forma sonatowa

- [Klasyczna forma sonatowa](#)

Klasyczna forma sonatowa

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

Ważne daty

1732-1809 – lata życia Josepha Haydna,

1756-1791 – lata życia Wolfganga Amadeusza Mozarta,

1770-1827 – lata życia Ludwiga van Beethovena.

Scenariusz lekcji dla nauczyciela:

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

4. W zakresie słuchania i percepcji muzyki. Uczeń:

1) świadomie słucha wybranych dzieł literatury muzycznej (fragmentów lub/i w całości):

a) reprezentatywnych dla kolejnych epok (od średniowiecza do współczesności),

3) rozpoznaje i analizuje utwory muzyczne, określając ich elementy, nastrój i charakter, formułuje wypowiedzi, stosując pojęcia charakterystyczne dla języka muzycznego;

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

2. Uczeń odczytuje i zapisuje elementy notacji muzycznej:

4) zna podstawowe oznaczenia: metryczne, agogiczne, dynamiczne i artykulacyjne oraz fermatę;

4. Uczeń wykazuje się znajomością i dokonuje charakterystyki:

3) form muzycznych: budowa okresowa, AB, ABA, ABA1, kanon, rondo, wariacje, pieśń, opera, balet, operetka, musical, koncert, symfonia;

6. Wymienia nazwy epok w dziejach muzyki ((...) barok, klasycyzm (...)) oraz potrafi wskazać kompozytorów reprezentatywnych dla nich.

8. Potrafi uzasadnić własne preferencje muzyczne, argumentując swoje wybory.

III. Kultura muzyczna, narodowe i światowe dziedzictwo kulturowe. Uczeń:

1) zna repertuar kulturalnego człowieka, orientując się w sztandarowych utworach z dziejów historii muzyki i współczesnej kultury muzycznej oraz wartościowej muzyki popularnej.

Nauczysz się

używać właściwej terminologii muzycznej;

opisywać budowę sonaty klasycznej;

opisywać cechy formy sonatowej;

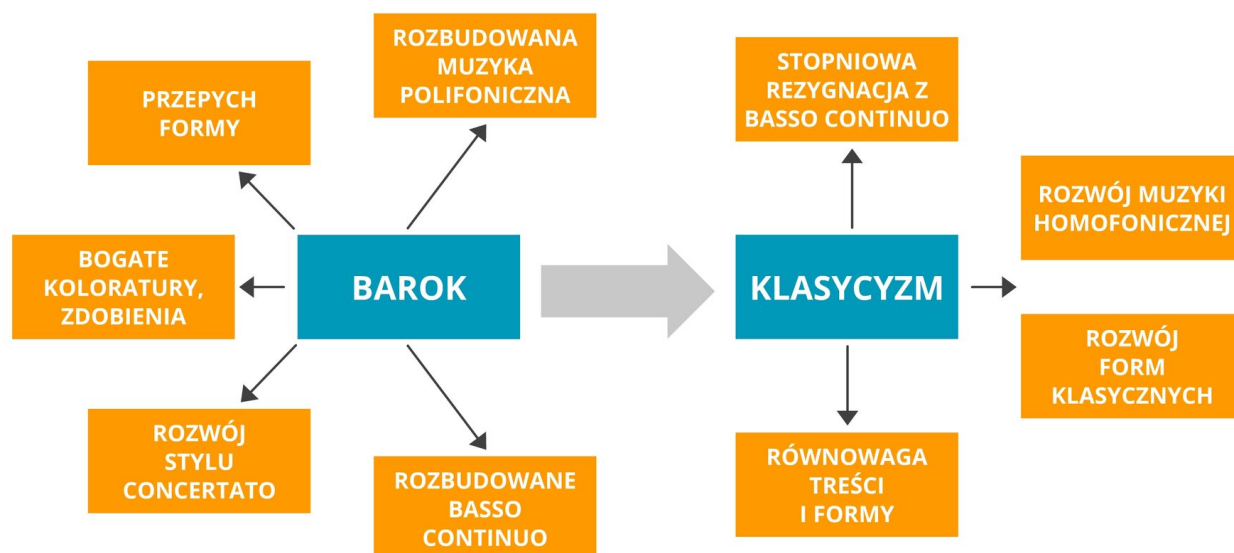
wskazywać różnice między barokiem a klasycyzmem.

Klasycyzm – epoka równowagi

Barok był epoką przepychu i bogactwa, która kojarzy się z budynkami, ociekającymi złotem i ornamentami, a w muzyce z rozbudowanym **basso continuo** i zawiłymi **koloraturami**.

Stopniowo jednak zaczęto z tego rezygnować na rzecz prostoty formy i przekazu, a epokę która zapoczątkowała te zmiany nazwano klasycyzmem. Rozbudowaną barokową **polifonię** wypierała muzyka **homofoniczna**, stopniowo zanikał **bas cyfrowany**, przysłużyło się to do powstania nowych form muzycznych, m.in. **sonaty**. Ogromną rolę w kształtowaniu epoki mieli trzej kompozytorzy, nazywani Klasykami Wiedeńskimi, byli to: Józef Haydn, Wolfgang Amadeusz Mozart oraz Ludwig van Beethoven.

Cechy baroku i klasycyzmu

Źródło: online-skills.

Klasycy Wiedeńscy

Muzyczną stolicą klasycyzmu był Wiedeń. Na dworze cesarskim najprężniej rozwijała się sztuka, a kompozytorzy nazywani Klasykami Wiedeńskimi, są najbardziej reprezentacyjnymi twórcami tej epoki.

Polecenie 1

Zapoznaj się z sylwetkami Klasyków Wiedeńskich, wysłuchaj przykładów muzycznych ich kompozycji. Zapisz emocje, które towarzyszą Ci podczas słuchania oraz wypisz cechy muzyki klasycystycznej w zaprezentowanych utworach.

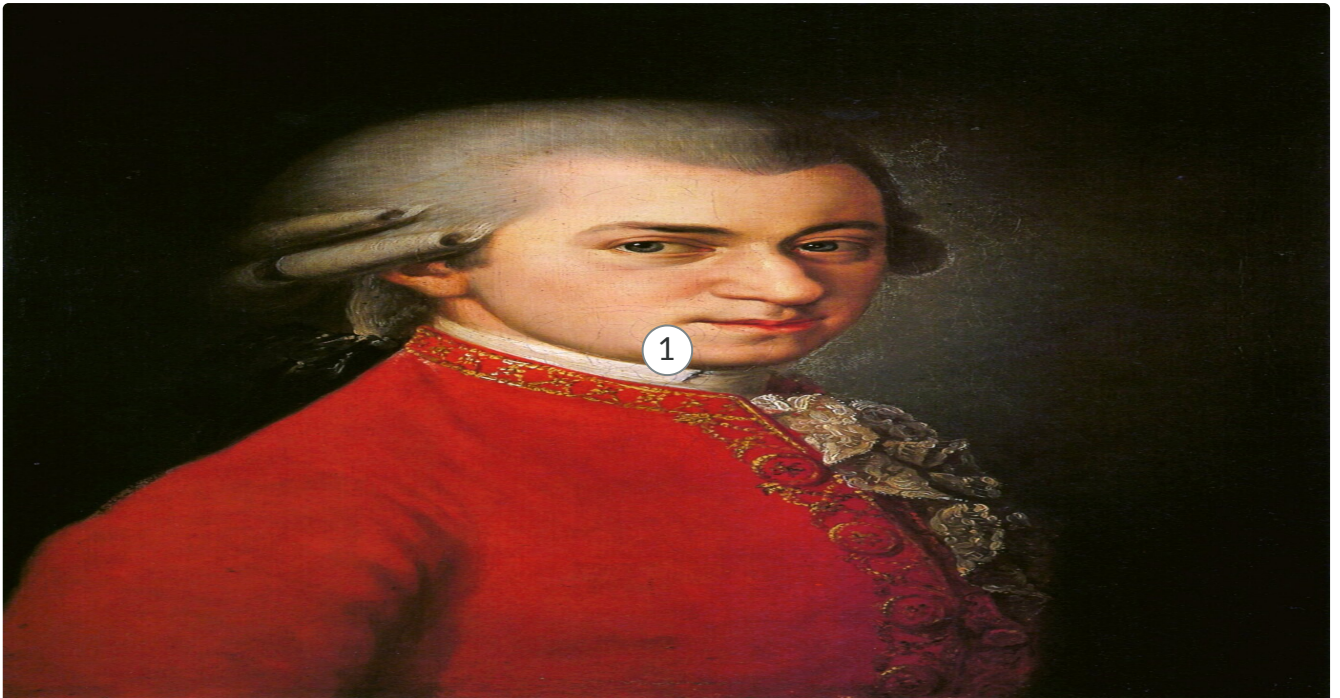
1

„Le Matin” z *Symfonia No. 6 D-dur* cz. IV Finale Allegro, autorstwa Josepha Haydna

Wykonawca: Die Brandenburger Symphoniker

Źródło: Haydn: *Die Tageszeiten-Symphonien*

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PSTRUMEFD>

1

Marsz turecki z XI Sonaty fortepianowej A-dur KV 331, autorstwa Wolfganga Amadeusza Mozarta

Wykonawca: Muzycy z Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PSTRUMEFD>

1

Sonata Księżycowa op. 27, cz. I

Wykonawca: Muzycy z Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy

Rozwój klasycznej formy sonatowej

Wykształcenie się formy sonatowej miało ogromny wpływ na całą muzykę klasycystyczną. Nowa odmiana sonaty zakładała występowanie trzech elementów: ekspozycji, przetworzenia i reprzyzy. Ekspozycja składa się najczęściej z dwóch kontrastujących ze sobą **tematów**, połączonych **łącznikiem**. Pierwszy temat, nazywany męskim, jest żywiołowy, natomiast drugi, nazywany żeńskim, przyjmuje delikatny, melodyjny charakter. Przetworzenie jest częścią, w której kompozytor modyfikuje tematy znane z ekspozycji. Może zmienić ich **rytm**, **tonację**, łączyć fragmenty obu tematów. Twórca rozwija wcześniej prezentowaną myśl muzyczną i przedstawia ją w różnych konfiguracjach. Repryza jest powrotem do tematów znanych z ekspozycji, kończy się **kadencją**, często poprzedzoną **codą**.

SONATINE

N° 1 M. CLEMENTI
Op. 36 - N° 1

PIANO

DURAND & Cie Editeurs. D. & F. 9318 Paris, 4, Place de la Madeleine.

1

Ekspozycja

2

Zaprezentowanie tematu męskiego

3

Zaprezentowanie tematu żeńskiego

4

Przetworzenie

5

Zaprezentowanie tematu męskiego w innej tonacji

6

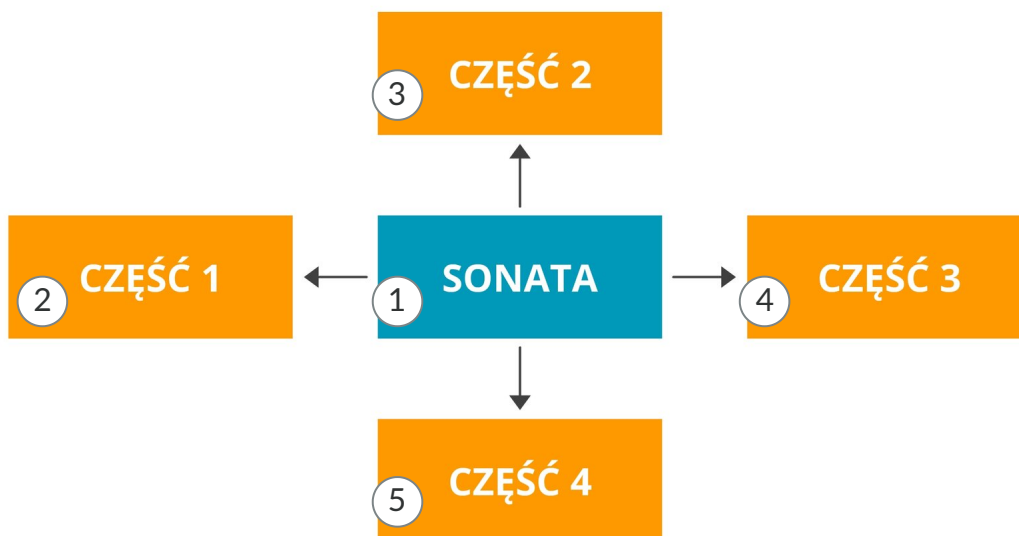
Zaprezentowanie tematu żeńskiego w innej tonacji

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dszp7ipcl>

Na nagraniu prosty utwór fortepianowy. Pierwsze osiem taktów to pogodny temat w tonacji C-dur. Temat jest radosny i dosyć spokojny. Kolejne osiem taktów to drugi temat w tonacji G-dur. Temat, dzięki akompaniamentowi w rytmie ćwierćnut, robi wrażenie dużo bardziej ruchliwego niż pierwszy. Po szesnastu taktach rozpoczyna się przetworzenie, pierwszy temat staje się smutniejszy, wykonany jest w trybie durowym. Później następuje repryza, co oznacza, że pierwszy temat i drugi temat powracają. Pierwszy temat występuje w innym rejestrze dużo niżej, a drugi temat w tonacji dopasowanej do tematu pierwszego.

Nazwa sonata znana była już w baroku, w którym oznaczała każdą znaną formę instrumentalną. W klasycyzmie zyskała jednak odrębne cechy i budowę. Olbrzymi wpływ na jej rozwój wywarli Klasycy Wiedeńscy, którzy często wyrażali swoje myśli muzyczne właśnie w tej formie. W zależności od składu wykonawczego sonata przyjmowała różne nazwy, przeznaczona na orkiestrę jest symfonią, a krótki utwór przeznaczony dla celów dydaktycznych nazywany jest sonatiną.

Cechy i budowa sonaty

1

Sonata klasyczna dzieli się na cztery różnorodne pod względem tempa części. Każda z nich zachowana jest w jednakowej tonacji.

2

Pierwsza część sonaty nazywana jest często allegrem sonatowym, ponieważ posiada szybkie tempo (allegro). Najczęściej zachowana jest w formie sonatowej lub wariacji.

3

Druga część sonaty posiada tempo adagio i przyjmuje formę wariacji lub ronda.

4

Trzecia część sonaty przyjmuje formę tańca, w zależności od okresu jest to menuet, bądź scherzo.

5

Czwarta część jest najbardziej reprezentacyjną, przyjmuje szybkie tempo (allegro, presto) jest wariacjami, rondem, lub zachowana jest w formie sonatowej.

Polecenie 2

Zapoznaj się z nagraniami dźwiękowymi, prezentującymi formę sonatową. Wypisz cechy sonaty, które zawarte są w kompozycjach.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dszp7ipcl>

Na nagraniu „Uwertura Egmont” opus osiemdziesiąte czwarte autorstwa Ludwiga van Beethovena. Utwór wykonuje orkiestra symfoniczna. Utwór rozpoczyna się złowróżbnymi, przerażającymi akordami. Potem muzyka staje się spokojna i smutna. A za chwilę groźna. Orkiestra powtarza podobne motywy wielokrotnie, grając z coraz większą dynamiką. Przez chwilę muzyka staje się taneczna. Później wielokrotnie muzyka się zmienia: bywa groźna, przerażająca, czasami spokojna, sielska, by na końcu stać się tryumfalna.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dszp7ipcl>

Nagranie Koncertu fortepianowego d-moll KV 466 część druga autorstwa Wolfganga Amadeusza Mozarta. Utwór przeznaczony jest dla pianisty i orkiestry symfonicznej. Podczas utworu partie, w której gra fortepian z dyskretnym akompaniamentem orkiestry, występują naprzemiennie z partiami orkiestrowymi. Partia fortepianu charakteryzuje się śpiewną, z głębi serca płynącą melodią.

Zadania

Ćwiczenie 1

Zaznacz zdania prawdziwe.

☐ Największy wkład w kształtowanie się sonaty mieli Klasycy Wiedeńscy.

☐ Klasyczna sonata posiada cztery części.

☐ Sonata jest formą, która wykształciła się już w średniowieczu.

☐ Sonata przeznaczona na orkiestrę nazywana jest sonatiną.

Ćwiczenie 2

Zaznacz cechy muzyki klasycyzmu.

- ☐ Przewaga muzyki homofonicznej.
- ☐ Równowaga treści i formy.
- ☐ Bogate zdobienia i koloratury.
- ☐ Wykształcenie się stylu concertato.
- ☐ Rozbudowane basso continuo.

Ćwiczenie 3

Przyjrzyj się partyturze, wskaż ekspozycję i przetworzenie.

SONATINE

N° 1

M. CLEMENTI
Op. 36, N° 1

Allegro

PIANO

DURAND & Co Éditeurs. D. & F. 9318 Paris, 4, Place de la Madeleine.

Przetworzenie

Ekspozycja

Ćwiczenie 4

Przyporządkuj opis odpowiednim częściom sonaty.

CZĘŚĆ 1

Przyjmuje formę tańca, w zależności od okresu jest to menuet, bądź scherzo.

CZĘŚĆ 2

Jest często allegrem sonatowym, ponieważ posiada szybkie tempo (allegro). Najczęściej zachowana jest w formie sonatowej lub wariacji.

CZĘŚĆ 3

Posiada tempo adagio i przyjmuje formę wariacji lub ronda.

CZĘŚĆ 4

Jest najbardziej reprezentacyjną, przyjmuje szybkie tempo (allegro, presto) jest wariacjami, rondem, lub zachowana jest w formie sonatowej.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dszp7ipcl>

Na nagraniu „Uwertura Egmont” opus osiemdziesiąte czwarte autorstwa Ludwiga van Beethovena. Utwór wykonuje orkiestra symfoniczna. Utwór rozpoczyna się złowróżbnymi, przerażającymi akordami. Potem muzyka staje się spokojna i smutna. A za chwilę groźna. Orkiestra powtarza podobne motywy wielokrotnie, grając z coraz większą dynamiką. Przez chwilę muzyka staje się taneczna. Później wielokrotnie muzyka się zmienia: bywa groźna, przerażająca, czasami spokojna, sielska, by na końcu stać się tryumfalna.

Ćwiczenie 5

Wysłuchaj nagrania i wskaż tytuł przedstawionego na nim dzieła.

☐ *Sonata Księżycowa*

☐ *Uwertura Egmont*

☐ *Koncert fortepianowy d-moll KV 466*

☐ *Marsz turecki*

Ćwiczenie 6

Zaznacz kompozytorów, którzy są przedstawicielami Klasyków Wiedeńskich.

☐ Johann Sebastian Bach

☐ Joseph Haydn

☐ Georg Fridrich Haendel

☐ Ludwig van Beethoven

☐ Wolfgang Amadeusz Mozart

Ćwiczenie 7

Zaznacz kompozytora przedstawionego na ilustracji.

☐ Wolfgang Amadeusz Mozart

☐ Ludwig van Beethoven

☐ Joseph Haydn

Słownik pojęć

Bas cyfrowany

inaczej basso continuo.

Basso continuo

w barokowych utworach instrumentalnych lub instrumentalno-wokalnych: najniższy basowy głos.

Coda

zakończenie kompozycji muzycznych, zawierające zwarte powtórzenie głównych tematów.

Homofonia

typ budowy wielogłosowych utworów muzycznych, w których tylko jeden głos prowadzi melodię.

Kadencja

1. (z wł. candeza, dosł.: upadek); w sensie klasycznym jest to połączenie akordów, tworzące bardziej lub mniej szeroko rozbudowane zakończenie utworu lub jego części, albo nawet mniejszego fragmentu, np. frazy, okresu (...) 2. nieokreślonej długości odcinek utworu o charakterze wirtuozowskim; wykonuje go solista bez udziału towarzyszących mu instrumentów (...).

Jerzy Habela, *Słowniczek muzyczny*, PWM, Kraków 2015. s. 85

Koloratura

wirtuozowskie ozdabianie śpiewanej melodii pasażami, trylami, staccatami itp.; też śpiew urozmaicony takimi ozdobnikami lub rodzaj głosu predestynujący do takiego śpiewu.

Łącznik

materiał melodyczny, łączący ze sobą tematy.

Polifonia

muzyka mająca wiele linii melodycznych współbrzmiących ze sobą.

Rytm

czynnik regulujący czas trwania dźwięków w utworze muzycznym i wyznaczający ich następstwo w czasie.

Sonata

instrumentalny utwór muzyczny, składający się zwykle z trzech lub czterech odrębnych części.

Temat

materiał melodyczny lub melodyczny i harmoniczny, stanowiący podstawę struktury dzieła muzycznego.

Tonacja

związki harmoniczne i melodyczne w utworze muzycznym, opartym na materiale dźwiękowym określonej gamy.

Biblioteka muzyczna

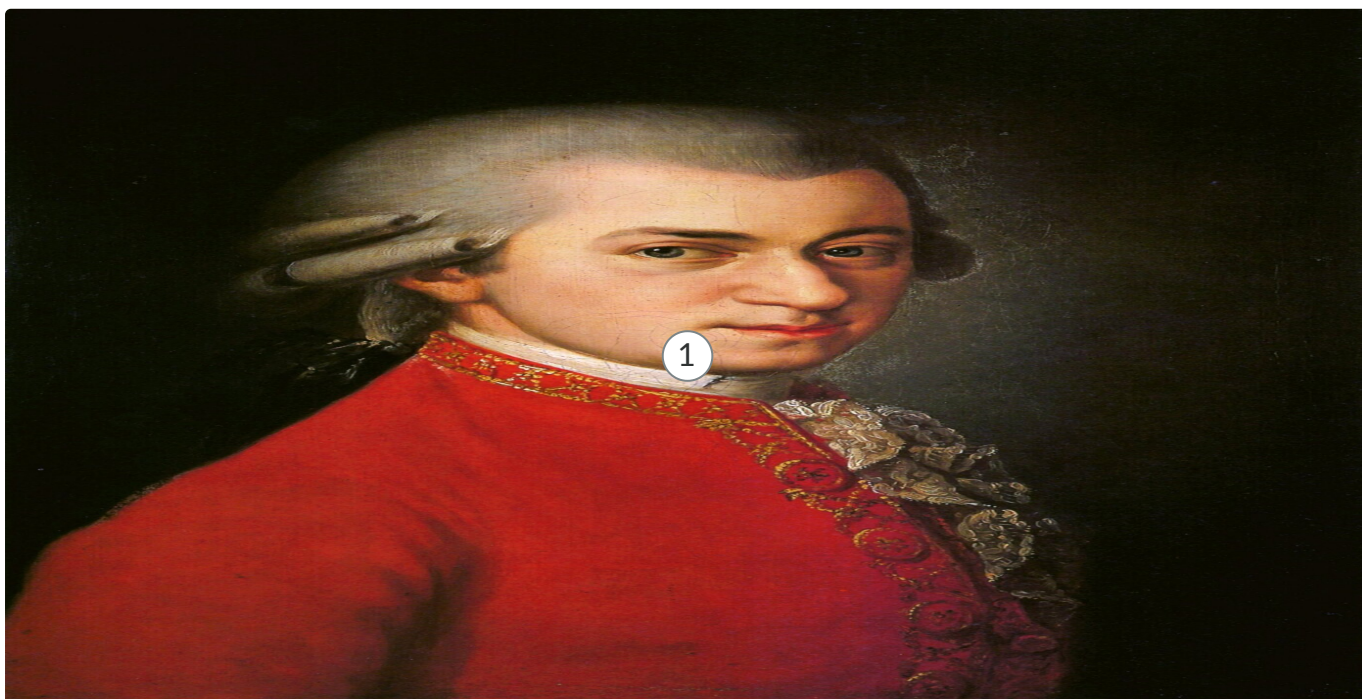
1

„Le Matin” z *Symfonia No. 6 D-dur* cz. IV Finale Allegro, autorstwa Josepha Haydna

Wykonawca: Die Brandenburger Symphoniker

Źródło: Haydn: *Die Tageszeiten-Symphonien*

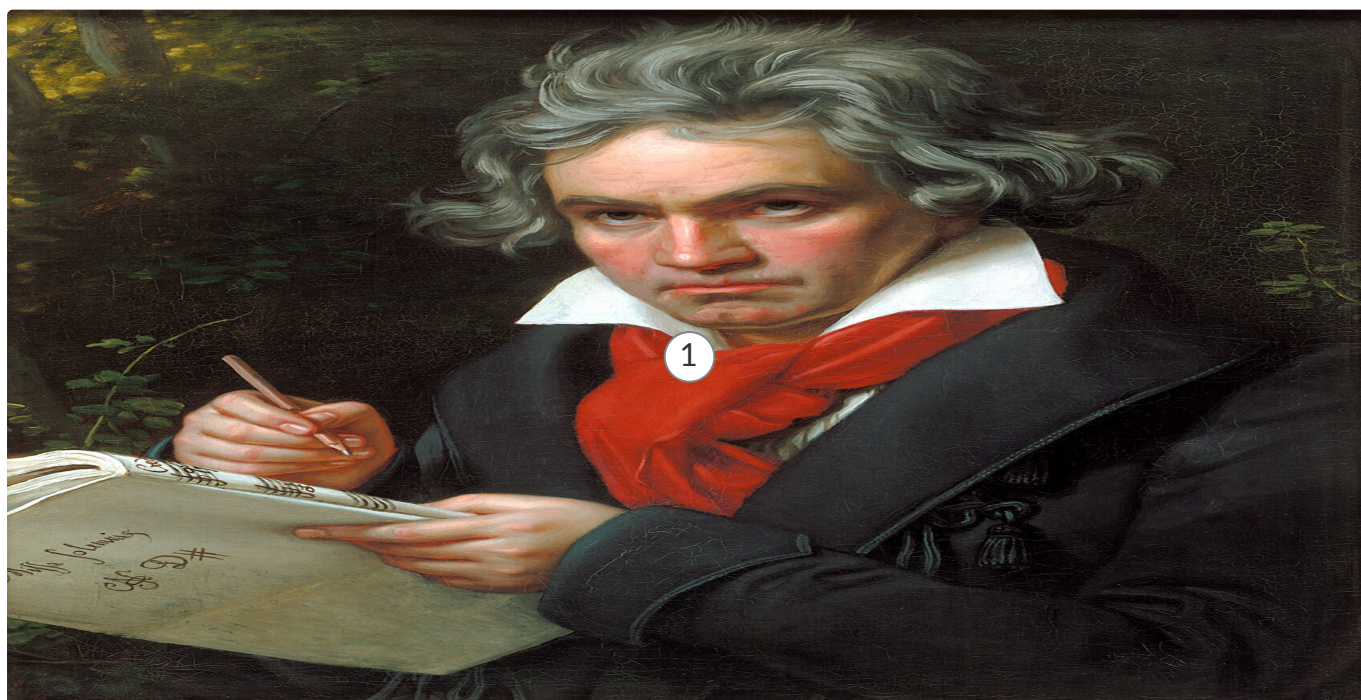
Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PSTRUMEFD>

1

Marsz turecki z *XI Sonaty fortepianowej A-dur* KV 331, autorstwa Wolfganga Amadeusza Mozarta

Wykonawca: Muzycy z Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy

1

Sonata Księżycowa op. 27, cz. I

Wykonawca: Muzycy z Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PSTRUMEFD>

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dszp7ipcl>

Na nagraniu prosty utwór fortepianowy. Pierwsze osiem taktów to pogodny temat w tonacji C-dur. Temat jest radosny i dosyć spokojny. Kolejne osiem taktów to drugi temat w tonacji G-dur. Temat, dzięki akompaniamentowi w rytmie ćwierćnut, robi wrażenie dużo bardziej ruchliwego niż pierwszy. Po szesnastu taktach rozpoczyna się przetworzenie, pierwszy temat staje się smutniejszy, wykonany jest w trybie durowym. Później następuje repryza, co oznacza, że pierwszy temat i drugi temat powracają. Pierwszy temat występuje w innym rejestrze dużo niżej, a drugi temat w tonacji dopasowanej do tematu pierwszego.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dszp7ipcl>

Na nagraniu „Uwertura Egmont” opus osiemdziesiąte czwarte autorstwa Ludwiga van Beethovena. Utwór wykonuje orkiestra symfoniczna. Utwór rozpoczyna się złowróżbnymi, przerażającymi akordami. Potem muzyka staje się spokojna i smutna. A za chwilę groźna. Orkiestra powtarza podobne motywy wielokrotnie, grając z coraz większą dynamiką. Przez chwilę muzyka staje się taneczna. Później wielokrotnie muzyka się zmienia: bywa groźna, przerażająca, czasami spokojna, sielska, by na końcu stać się tryumfalna.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dszp7ipcl>

Nagranie Koncertu fortepianowego d-moll KV 466 część druga autorstwa Wolfganga Amadeusza Mozarta. Utwór przeznaczony jest dla pianisty i orkiestry symfonicznej. Podczas utworu partie, w której gra fortepian z dyskretnym akompaniamentem orkiestry, występują naprzemiennie z partiami orkiestrowymi. Partia fortepianu charakteryzuje się śpiewną, z głębi serca płynącą melodią.

Bibliografia

S. Śledziński, Mała encyklopedia muzyki, PWN, Warszawa 1981